

MIDDELBERT – ST.-MAARTENSKERK

Onder de rook van de oprukkende stad Groningen ligt de kerk van Middelbert. Het schip van de kerk werd gebouwd in de dertiende eeuw, maar door latere verbouwingen is het laat romaanse karakter van de kerk nauwelijks meer herkenbaar. Alleen in de noordmuur zijn nog de restanten van twee romaanse vensters te zien. In de zestiende eeuw werden grote spitsboogvensters in het bestaande muurwerk ingebroken. In 1683 werd een dakruiter gebouwd. Om deze te stutten waren bouwkundige ingrepen nodig zoals een ietwat curieuze balkconstructie. Pas in 1767 werd het koor vernieuwd in gotische trant. De westgevel kreeg in 1905 zijn huidige vorm, een witte blokkenindeling en donkergrijze lijsten, met een rondboogingang onder twee spitsboogvensters en een rozet. Ook de vorm van de dakruiter werd gewijzigd. De gehele kerk werd voorzien van een laag Portland cement, maar die bleef na de restauratie van 1977 alleen aan de westkant bewaard.

Wat betreft de patroonheilige: in de archieven van de Hoge Justitiekamer (Groninger Archieven) staat een vermelding uit 1574 over *'der kercken van S. Marten to Middelbordt'*.

Gevelsteen

Boven de ingang zit een bijzondere gevelsteen met een omlijsting in zwierige rococostijl. De bovenste drie regels bevatten een bijbelpassage uit de eerste brief van Paulus aan de Korinthiërs (15:35). Vertaald volgens de Statenvertaling: 'Hoe zullen de doden opgewekt worden, en met hoedanig een lichaam zullen zij komen?'. In de beantwoording van deze vraag verwijst de apostel Paulus naar de schepping. Enkele elementen hiervan zijn boven de tekst afgebeeld: de zon, de sterren, een graanhalm en de maan. De onderste helft van de gevelsteen bevat een citaat uit het bijbelboek Prediker (4:17) met een boodschap voor de kerkganger: 'Bewaert uwen voet als gij ten huise Godes ingaet'.

Interieur

Hoewel de oorspronkelijke gewelven zijn verdwenen, bleven in het interieur verschillende middeleeuwse elementen bewaard. Verdeeld over de noord- en de zuidwand van het schip zijn vijf geschilderde wijdingskruisen te zien. Deze geven de plaatsen aan waar tijdens het inwijdingsritueel de geestelijke formules uitsprak en wijwater sprenkelde. In theorie mocht alleen de bisschop deze handeling uitvoeren, maar in de praktijk liet hij zich gewoonlijk vervangen. Onder de kruisen zijn zowel in de noord- als de zuidwand drie nisjes uitgespaard, vermoedelijk voor kaarsen. Een laag venster in het oostelijke deel van de noordwand diende als lichtbron voor een zijaltaar. In het middenpad liggen oude grafzerken, waarvan sommige een vorig leven hadden als altaarsteen. Bij de restauratie van 1975-'77 is de kleurstelling van rond 1850 teruggebracht: de banken okergeel met zwarte biezen en de kansel, zwart met goud onder een blauw plafond.

Inrichting

Het huidige meubilair vormt een fraai ensemble dat tot stand kwam in de achttiende en de negentiende eeuw. Tegen de zuidwand hangt een preekstoel uit 1743 van Jan Dieters Brugma, uitgerust met een tweearmige koperen kandelaar en omgeven door een doophek met rijk versierde balusters. Het middenpaneel van de kuip toont een zwevende engel met een banderol met daarop de boodschap dat de preekstoel voor de eeuwige prediking ter ere Gods was aangebracht. Ook de namen van kerkvoogd H. Muntinge – tevens burgemeester van Groningen – en ds. Joh. Bril zijn niet vergeten.

Hetzelfde tweetal komt terug op de tien jaar oudere zilveren avondmaalsbeker. Bijzonder is de ingegraveerde voorstelling die de tegenstelling tussen jodendom en christendom benadrukt: Mozes met de wetstafelen in zijn rechterhand naast een zondaar geknield voor Christus, die zich barmhartig tot hem

vooroverbuigt. Een inscriptie ter verduidelijking: 'Daar Moses wet den sondaar doot / hem Christus hyr zyn hulp anboot'.

Avondmaalskoor

Tot het overige meubilair behoren een offerblok uit 1655 en een doopstander met een koperen bekken en enkele voorname banken tegenover de preekstoel. Op het opzetstuk van een ervan staat het woord 'kerkeraad'. Het orgel op de galerij voor de westwand werd in 1822 gebouwd door Johann Wilhelmus Timpe. In het koor staat een lange U-vormige avondmaalstafel omgeven door banken. Een dergelijk vast avondmaalsmeubilair, hier daterend uit het midden van de negentiende eeuw, komen in verscheidene Groninger kerken voor. Elders in Nederland komen ze nauwelijks voor, waardoor we van een regionale eigenaardigheid kunnen spreken.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

© SOGK 2021, herziene versie